

HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

DOI: 10.53885/edinres.2021.71.87.033

Sh. R. Akobirov

Navoiy Davlat Pedagogika Instituti, Fakultetlararo jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchisi

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada Hayot faoliyati xavfsizligi mazmuni, inson hayoti hamda faoliyati mobaynida xavfsizlik choralarining ahamiyati tushuntirilgan. Shu bilan birga, hayot faoliyati xavfsizligi fan sifatida o'qitilishi, uning vazifasi, maqsadi hamda oldiga qo'yilgan xavfsizlik chora-tadbirlari bilan ta'minlash haqida so'z boradi. Xavfsizlik, faoliyat, hayot faoliyati xavfsizligini taminlash usullari va ularni rivojlanish kabi atamalar aniq tariflangan. Mamlakatimiz O'zbekistonda xavfsizlik chora-tadbirlarining barcha texnogen, iqtisodiy, siyosiy va axborot turlari bo'yicha qabul qilingan qarorlar hamda amalga oshirilgan islohotlar maqolada o'z aksini topgan. Inson hayotida xavfsizlik tushunchasini bugungi kunda yoshlarga tushuntirish, tashqi ta'sir etuvchilarning ijobiy va salbiy tomonlarini yoshlar tarbiya jarayonida yosh avlodga singdirish, xavf-xatardan holi muhitni tashkil etish yo'llari, usullari hamda mavjud sharoitlarni rivojlantirish usullari keng ko'lamda tahlil qilingan. Umumiy tahlil etilgan ma'lumotlardan foydalanib xulosa sifatida qo'shimcha takliflar bildirilgan.*

***Kalit so'zlar:** Hayot faoliyati xavfsizligi, xavf, faoliyat, texnogen xavf, xavfsizlik, hayotiy faoliyat, hayotiy faoliyat modeli, Faoliyat xavfsizligini ta'minlash tamoyillari, gomosfera*

***Аннотации.** В этой статье разъясняется содержание безопасности жизнедеятельности, важность мер безопасности в жизни и деятельности человека. Четко определены такие термины, как безопасность, деятельность, методы обеспечения безопасности жизнедеятельности и их развитие. В статье отражены принятые решения и реформы по всем видам техногенных, экономических, политических и информационных мер безопасности в Узбекистане. Концепция безопасности в жизни человека сегодня широко разъясняется молодежи, положительные и отрицательные аспекты внешних воздействий передаются молодому поколению в процессе обучения молодых людей, способов и средств создания безопасной среды и способов развития. существующие условия широко анализируются. Дополнительные предложения были внесены в результате общего анализа.*

***Ключевые слова:** безопасность жизнедеятельности, опасность, деятельность, техногенная опасность, безопасность*

жизнедеятельность, модель жизнедеятельности, Принципы эксплуатационной безопасности, гомосфера.

Abstract. This article explains the content of life safety, the importance of safety measures in human life and activity. Terms such as safety, activities, methods of ensuring the safety of life activities and their development are clearly defined. The article reflects the decisions taken and reforms in all types of man-made, economic, political and information security measures in Uzbekistan. The concept of security in human life is widely explained to young people today, the positive and negative aspects of external influences are passed on to the younger generation in the process of educating young people, ways and means of creating a safe environment and ways to develop existing conditions. Additional suggestions were given as a result of the overall analysis about our concept.

Key words: Life safety, hazard, activity, man-made hazard, safety, safe activity, activity model, occupational safety principles, homosphere

Kirish. Insonning faol harakatlari yig'indisi - faoliyat tushunchasini bildiradi. Aynan mana shu faoliyat insonlarni boshqa tirik mavjudotlardan farqlantiradi. Demak, faoliyat - insonning bor bo'lib turishi uchun zaruriy ko'rsatkich hisoblanadi. Mehnat esa inson faoliyatining eng oliy shaklidir. Shuning uchun faoliyat ham, mehnat ham bo'lmasa, kishilik jamiyati ham bo'lmaydi. Quyida aslida hayotiy faoliyat, xavf va xavfsizlik tushunchalariga oydinlik kiritamiz:

Faoliyat – ma'lum darajada xo'jalik samarasiga erishish maqsadida inson bilan tabiat hamda antropogen muhitning maqsadga yo'naltirilgan o'zaro ta'sir jarayonidir.

Xavf – tirik yoki o'lik materiyaning insoniyat sog'ligiga, tabiatga va material boyliklarga zarar etkazuvchi, baxtsiz va ko'ngilsiz hodisalarga olib keluvchi salbiy xususiyatlaridir¹.

Xavfsizlik – ob'ektga ta'sir etuvchi turli xil moddalar, materiallar, energiya va ma'lumotlar oqimini maksimal ruxsat etilgan miqdordan oshmaydigan holatidir. Har qanday xavf aniq bir ob'ektga ta'sir etgandagina real xavf hisoblanadi. Turli xil xavflar oqimidan himoyalangan ob'ekt deganda, atrof –muhitning har qanday komponentini tushunish mumkin, ya'ni: inson, jamiyat, davlat, tashkilot (korxonalar, muassasa), tabiat, dunyo, kosmos^[6]

Hayotiy faoliyat - bu odamning kundalik faoliyati, dam olishi, turmush tarzidir.

Xavfsizlik - bu faoliyatning holati bo'lib, ma'lum ehtimollikda xavflarning kelib chiqishini bartaraf qilishdir.^[3]

Faoliyat xavfsizligi qadim zamonlardan to hozirgi kunimizga qadar

insoniyatni ilmiy va amaliy qiziqishlarining eng muhim bir tomonidir. Odamzot har doim o'zining xavfsizligini ta'minlashga intiladi. Ishlab chiqarishning rivojlanishi bilan bu masalalar maxsus bilimlarni talab qiladi. Bizning davrimizda xavfsizlik muammolari yanada keskinlashdi. Ma'lumki baxtsiz hodisalar, yong'inlar, avariya va talofatlardan katta miqdorda zarar ko'riladi.

Shuning uchun xavflardan himoyalanih masalalarida odamlarni tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Jamiyatimizni barqarorlashtirishda bu fan muhim ijtimoiy rol o'ynaydi va xalq xo'jaligi faoliyatining xavfsizligi darajasini oshirishga ulkan hissa qo'shadi. Bunda, maxsus shu sohaga oid qarorlar bilan olib borilgan dasturiy vositalar alohida o'rin egallaydi.

Asosiy qism. Faoliyat jarayonining modeli ikki elementdan: inson va muhitdan tashkil topgan deyish mumkin, chunki faol faoliyat bilan faqat insonlar shug'ullanadi va ular o'zlarini o'rab turgan atrof muhit bilan yaqin munosabatda bo'ladilar. Shuningdek, «Inson - muhit» tizimini ham ikki maqsadli deb qarash mumkin: «birinchi maqsadi - inson o'zining mehnat faoliyati jarayonida muayyan yutuqlarga, samaradorlikka erishishga harakat qilsa, ikkinchi maqsadi - mehnati jarayonida yuzaga keladigan ko'ngilsiz oqibatlarni bartaraf qilishdan iborat bo'ladi.[6]

Hozirgi davrda ishlab chiqarish xavflaridan, tabiiy ofatlardan, falokat va halokatlardan insonlarning hayot faoliyatini saqlash eng dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Turli falokatlar, halokatlar va ofatlardan insonlar hayot faoliyatini saqlash «Hayot faoliyati xavfsizligi» fanining maqsadlaridan biridir.

Aynan mana shu muammolar echimini «Hayot faoliyati xavfsizligi» fani o'rganadi.[5]

«Hayot faoliyati xavfsizligi» fanining markaziy e'tiborida "inson- tabiat-jamiyat" rivojlanishining maqsadlari yotadi. Hayot faoliyati xavfsizligi fani - ilmiy metodologik fanlar qatoriga kirib, uning asosiy maqsadi, inson hayot faoliyatida yuzaga keladigan xavflarning kelib chiqish sabablarini, oqibatlarini va ularni yo'qotish uslublarini, xavfsiz ish sharoitlarini yaratish, tabiiy, texnogen va ekologik favqulodda vaziyatlardan fuqarolarni muhofaza qilish, ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan himoyalanihga tayyorlash hamda jarohatlanganlarga tibbiy yordam ko'rsatish qoidalarini o'rgatishdan iborat.

Hayot faoliyati xavfsizligi fanining asosiy vazifalari :

1. Xavflarning identifikatsiyasini o'rganish. Bunda inson faoliyati jarayonida yuzaga keladigan xavflarning kelib chiqish sabablarini, uning xususiyatlarini va ko'ngilsiz oqibatlarini o'rganish.

2. Ishlab chiqarish jarayonlarida va xizmat ko'rsatish sohalarida xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratishga qaratilgan chora-tadbirlarni o'rganish.

3. Ishlab chiqarish jarayonlarida kasb kasalliklarini kamaytiradigan uslubiyatlarni ishlab chiqish.

4. Fuqarolarni turli xavflardan, tabiiy ofat, avariya va halokatlardan himoyalash usullariga o'rgatish.

5. Mehnat jarayonlarida baxtsiz hodisalarning oldini olish chora-tadbirlarini o'rganish.

6. Tabiiy, texnogen va ekologik shikastlanish o'choqlaridagi fuqarolarni qutqarish va tiklash ishlarini o'tkazish.

7. Jarohatlangan insonlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatishni o'rgatish.

[2] Faoliyat xavfsizligini ta'minlash tamoyillari

Xavfsizlikni ta'minlash tamoyillari (prinsiplari) ularni amalga oshirish belgilariga qarab shartli ravishda 4 ta sinfga bo'linadi:

1. Yo'naltiruvchi (taxminiy) tamoyil
2. Texnik tamoyil
3. Tashkiliy tamoyil
4. Boshqaruv tamoyili

Taxminiy tamoyillar o'zida xavfsiz echimlarni topuvchi yo'nalishni aniqlovchi metodologik va ma'lumot bazasi bo'lib, xizmat qiluvchi, asos soluvchi g'oyalarni taqdim etadi. Bunga quyidagi tamoyillar kiradi: operatorning aktivligi, faoliyatni gumanlashtirish, strukturani o'zgartirish, operatorni almashtirish, sinflashtirish, xavfni bartaraf qilish va kamaytirish, tizimlilik va boshqalar.

Texnik tamoyil xavfli omillarning ta'sirini bevosita oldini olishga yo'naltirilgan. Texnik tamoyillar fizik qonunlarni ishlatishga asoslangan. Bunga quyidagilar kiradi: masofadan himoyalash, ekranlashtirish, qattiqligini oshirish, blokirovkalash (yakkalash), vakuumlashtirish, havo kirmaydigan qilish, passiv zveno kiritish, zichlashtirish, flegmatizatsiyalash va eta olmaslik tamoyillari.

Boshqaruv tamoyillari deb, xavfsizlikni ta'minlash jarayonining alohida bosqich va etaplari orasida o'zaro bog'lanish va munosabatlarni aniqlovchi tamoyillarga aytiladi. Ularga rejali, nazoratli, boshqarmali, majburiy, qayta aloqali, samarali, javobgarlik, rag'batlantirish, ierarxik, bir ma'noli, adekvatli tamoyillar kiradi.

Tashkiliy tamoyillarga xavfsizlik maqsadida mehnatni ilmiy tashkil qilish qoidalarini amalga oshiruvchi tamoyillar kiradi. Ularga vaqt bo'yicha himoyalash, ma'lumot berish, rezervlashtirish, normallashtirish, kadrlarni tanlash, ketma-ketlik, ergonomik. mehnatni ratsional tashkil qilish va zidlik tamoyillari kiradi.

Bir vaqtda ayrim tamoyillar bir nechta sinflarga kiradi. Xavfsizlikni ta'minlash tamoyillari tizimlarni xosil qiladi va bir vaqtning o'zida har bir

tamoyil nisbatan mustaqillik kashf qiladi.

Xavfsizlikni ta'minlash usullari 3 xil turga bo'linadi:

A - metodi, gomosfera bilan noksosferani bir-biridan joy yoki vaqt jihatidan ajratish usuli. Bu usul ishlab chiqarish jarayonlarini mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish, jihozlarni masofadan boshqarish, manipulyator va robotlarni qo'llash bilan amalga oshiriladi.

B - metodi xavfsizlik prinsiplarini qo'llab, xavflarni yo'q qilish va noksosferani (ishlab chiqarish muhitini) normallashtirish, hamda noksosfera tavsiflarini inson tavsiflariga moslashtirishga asoslanadi. Bu usul insonlarni shovqin, chang, gaz, jarohatlanish va hokazo xavfli omillardan himoya qilishga qaratilgan tadbirlar majmuasi hamda qisman xavfsiz texnikani yaratish bilan amalga oshiriladi.

Agar A va B metodlarni qo'llash bilan talab qilingan xavfsizlik darajasiga erishish ta'minlanmaganda, C - metod qo'llaniladi.

C - metodi tegishli himoya vositalari yordamida insonlarning himoyalani xususiyatlarini oshirishga hamda insonni noksosferaga moslashtirishga asoslangan.

Bu usul kasbiy tanlash, o'qitish, instruktsiyalar berish, psixologik ta'sir qilish va shaxsiy himoya vositalarini qo'llash bilan amalga oshiriladi. C-metodni amalga oshirishda noksosfera tavsiflarini o'zgartirish uchun har xil vositalar qo'llaniladi.

Real sharoitlarda yuqorida keltirilgan usullarning bittasi yordamida zarur xavfsizlik darajasini har doim ta'minlash mumkin bo'lmaydi. Bunday holatlarda yuqorida keltirilgan usullar majmuasini qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.[3]

Xavfsizlikni ta'minlashda psixologiyaning ahamiyati

Mehnatni muhofaza qilishda psixologiya ham muhim o'rinni egallaydi. Zamonaviy ishlab chiqarishda avariya, shikastlanishlar muammosi faqat muhandislik uslublari bilan echilmaydi. Tajribalardan ma'lumki, avariya va shikastlanishlar muhandis-konstruktorlik ishlaridagi kamchiliklar asosida yuzaga keladi. Shuningdek tashkiliy-psixologik sabablar, masalan kasb bo'yicha xavfsizlik talablariga past darajada tayyorgarlik ko'rilishi, etarli bo'lmagan tarbiya, mutaxassislarning xavfsizlik choralariga e'tiborsizligi, xavfli ishlarga etarli malakaga ega bo'lmagan shaxslarni jalb qilish, ishda odamlarni toliqqan va psixologik holatda bo'lishi ham sabab bo'ladi. Bular mutaxassisning faoliyatiga ishonchsizlikni (xavfsizlikni) pasaytiradi. Xalqaro tajriba, izlanishlarning ko'rsatishicha maishiy ishlab chiqarishdagi shikastlanishlarning 60-90 %i zarar ko'rgan kishilarning aybi bilan sodir bo'ladi. Xavfsizlik psixologiyasi faoliyat xavfsizligini ta'minlashda psixologik bilimlarni tadbir qilishni ifodalaydi. Bu yerda mehnat faoliyati jarayonida ko'rinadigan psixologik holatlar turlari to'liq tekshiriladi, psixologik

jarayonlar, psixik xususiyatlar ko‘rib chiqiladi.[6] Inson psixikasida sodir bo‘ladigan salbiy jarayonlar samarali ijobiy usullarda maxsus mutahassis yordamida treninglarda bartaraf etiladi. Psixologik xavf ham ta’sir jihatidan juda kuchli ta’sirga ega chunki u boshqaruvchilik xususiyatiga egadir.

O‘zbekistonda Aholi va hududlarni tabiiy va texnogen tusdagi favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tizimini takomillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarori bugungi kunda ro‘y berishi mumkin bo‘lgan texnogen va favqulodda xavf xatarlarni oldini olish maqsadida aholini ushbu vaziyatlarda amalda harakatlanish bilimlari bilan ta‘minlovchi hamda himoya tadbirlarini olib borilgan asosiy choralardan biridir.[1]

Ushbu qarorda hayot xavfsizligiga daxl qiluvchi barcha ta’sirlar keltirilgan. Bundan tashqari, O‘zbekiston respublikasi favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bunday vaziyatlarda harakat qilish davlat tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida, Favqulotda vaziyatlar vazirligiga yangi vazifalar topshirilishi, Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bunday vaziyatlarda va harakat qilish davlat tizimi to‘g‘risidagi nizom ishlab chiqilishi mamlakatimizda barcha turdagi sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan xavf –xatarlarni oldini olishga qaratilgan. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi hududiy quyi tizimida aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish bo‘yicha belgilangan funksiyalar aholi yashash tarzi hamda hayot faoliyatini xavfsiz shaklda olib borishga qaratilgan bo‘lin, bunda aholining ozuq –ovqat, texnik mehnat jarayonida xizmat ko‘rsatishi, gidrometeorologik tasirlarni, salomatlik borasidagi keng ko‘lamli xavflarni oldini olishga aholi hayot tarzini xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan vazifalarni o‘z ichiga oladi. Ishonch bilan ayta olamizki, mamlakatimizda olib borilayotgan ushbu chora- tadbirlar hukumatimiz hamda prezidentimiz tomonidan uzoqni ko‘zlab yurtimizda xatarlardan holi jannatmakon sharoitlarni yaratishni maqsad qilgan. Buni biz prezidentimizning SH.Mirziyoyev “Tanimizda kuchimiz, shijoatimiz bor ekan –xalqimizga zarur eng yaxshi sharoitlarni yaratamiz, bizning xalqimiz doim bundanam ortig‘iga loyiq va munosib bo‘lgan “degan fikrida yuqoridagi qarorlarni, islohotlarni isbotini ko‘rishimiz mumkin.

Xavfsizlikni taminlash choralari haqida so‘z borganda , x avfsizlikni taminlash choralari bu – usullarni va asoslarni amaliy, tashkiliy, moddiy gavalantirib amalga oshirishdir.

Usullar va asoslar o‘zaro bog‘liqdir. Asoslar, usullar, choralar xavfsizlikni ta‘min etishdagi mantiqiy pog‘onadir. Ularni tanlab olish faoliyatning aniq sharoitlariga, xavfning darajasiga va boshqa mezonlarga bog‘liq. Xavfsizlikni taminlash yo‘llari ko‘p.

Ularni belgilariga qarab bir necha sinfga ajratish mumkin.[3]

yo'naltiruvchi, tashkiliy, boshqaruv texnik,

Inson mehnat faoliyati jarayonida bo'ladigan fazo – ish joyi (gomosfera), doim mavjud yoki vaqti-vaqti bilan xavf paydo bo'ladigan fazoni noksosfera deyiladi.

Xavfsizlikni taminlashga quyidagi usullar orqali erishiladi:

HFX uslubiy va boshqaruv masalalarining xavfsizlik darajasi va «T(tavakkal)»ga ob'ektiv ta'siri katta. HFX boshqarilishida inson-muhit tizimi tushuniladi. HFXni boshqarish ob'ektiv xavfli holatdan kam xavfli holatga o'tkazishdir. Bunga iqtisodiy va texnik maqsadga muvofiqlik shartlariga amal qilinadi. «Inson-muhit», «inson-ishlab chiqarish» va boshqa tizimlar murakkab ko'p tarkibli uyushmalardan (tizimlardan) hisoblanadi. Xavflarni o'rganish va tahlil jarayonida tarkiblarga ajratiladi.

Faoliyat modeli: 1-inson; 2-muhit; 3-aks ta'sir qiluvchi aloqalar.

Aniq faoliyat sharoitida bu turkumlar (elementlar) yanada ravshanlashadi. Shuning uchun faoliyatni loyihalashda uning turkumlarini (elementlarini) yetarli darajada aniqlab, to'g'ri keladigan axborot manbalaridan foydalanib, ularning xavfli xususiyatlari topiladi.

Faoliyatni turkumlarga ajratish:

1-inson; 2-mehnat quroli; 3-mehnat vositalari; 4-quvvat (energiya); 5-mehnat mahsulotlari; 6-texnologiya; 7-flora; 8-fauna; 9-ma'lumot; 10-tabiiy iqlim; 11-mehnatni tashkil etish; 12-jamoa[5]

Ko'rib turganimizdek faoliyat qanchalik murakkab jarayon bo'lsa, xavfsizlikni takomillashtirish ham shunchalik katta masuliyatni talab etadi. Har bir faoliyat turiga ko'ra ongli ravishda xolisona xavfsizlik usullaridan foydalaniladi. Agar xatarlarsiz muhit yaratishga harakat qilsak, har faoliyat turi bilan mashg'ul bo'lishda biz soha mazmunida yondashuv va alohida bilimni talab etadi, bu esa yetarli bilim ko'nikmalarni taqozo etadi.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, xavfsizlikni ta'minlash faqatgina biryoqlama jarayon emas, balki bahamjihat birgalikda olib boriladigan umumiy vazifadir. Avvalo, aholi yoshu- qari hayot faoliyati xavfsizligi nima ekanligini ongli ravishda anglamog'i va shu xavfsizlik choralariга doimo amal qilmog'I zarur. Bu borada nafaqat mehnat faoliyati, tabiat, atrof muhit bilan o'zaro bog'liq zanjirga ham zarar yetkazmaslik eng asosiy masalalardan hisblanadi. Inson tabiat o'zaro bog'liq ekanmi inson faoliyati xox iqtisodiy, siyosiy, texnogen yoki gidrometeorologik jihatdan ta'sirda bo'ladi. Mustaqil bilimli shaxs sifatida hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashni rivojlantirish sohasida aholiga keng ko'lamda tushuntirish hamda profilaktika ishlarini amalga oshirishni taklif etgan bo'lardim. Zero, bu yetishib elayotgan yosh avlod uchun asosiy tayanch vazifasini ham o'taydi deb umid qilaman.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Texnogen, tabiiy va ekologik tUSDagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to'g'risida Toshkent sh., 1998-yil 27-oktabr 455-son
2. Yormatov G'.Y. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Aloqachi”, 2009
3. Yormatov G'. Y. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma. -T.: 2005.
4. O'. Yo'ldoshev va boshqalar. Mehnatni muxofaza qilish. -T.: Mehnat, 2005.
5. Nigmatov I., Tojiyev M. X. «Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi» Darslik.-T.: Iqtisod-moliya. 2011.
6. A. QUDRATOV, T. G'ANIYEV, O'.YO'LDOSHEV, G'.YO. YORMATOV, N. XABIBULLAYEV, A. D. XUDOYOROV Hayot faoliyati xavfsizligi fanidan ma'ruza kursi. Aloqachi-2005
7. . Bezopasnost jiznedeyatelnosti. /Pod.red. Mixaylova L.A. Kiev – Xarkov – Minsk, 2007.
8. Mikryukov V.Y. Bezopasnost jiznedeyatelnosti. Uch.posobie. RostovDon.2006
9. Norxo'jaev A.Q., Yunusov M.Y. Favqulodda vaziyatlar va muhofaza tadbirlari. –T.: „Universitet“, 2001. 10. Tojiev M.X., Nigmatov I va b. «Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi». O'quv qo'llanma. –T.: MCHJ., Ta'lim manbai, 2002.
11. Belov S.V. i dr. «Bezopasnost' jiznedeyatel'nosti», «Vshaya shkola», - M.: 1999.

Internet saytlari:

1. www.mintrud.uz,
2. www.minzdrav.uz,
3. www.mchs.gov.uz,
4. www.uznature.uz,